

UDK: 140.8

Sardor NORBOYEV,
Buxoro davlat pedagogika instituti o'qituvchisi
BuxDU mustaqil izlanuvchisi
E-mail: norboyevsardor@buxdpi.uz

BuxDU dotsenti, f.f.d B.Turdiyev taqrizi asosida

**DEMOKRATIK JAMIYATDA HUQUQIY MADANIYATNI YUKSALTIRISH OMILLARINING IJTIMOIIY-FALSAFIY
TAHLILI**
Annotatsiya

Mazkur maqola demokratik jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish omillarining ijtimoiy-falsafiy tahliliga bag'ishlanadi. "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida" 09.01.2019 yildagi PF-5618-sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni, "Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish milliy dasturi to'g'risida" 29.08.1997 yildagi 466-I-sonli O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qarorining ahamiyati tahlil etilgan. Ushbu normativ huquqiy hujjatlarda mamlakat demokratik rivojlanishi, huquqiy ong va huquqiy madaniyatning yuksalishi, huquqiy ta'lim va tarbiyaga bo'lgan ehtiyojning har doimgiga nisbatan ortib borishi va ijtimoiy taraqqiyotga xizmat qilayotganligi yoritilgan. Shuningdek, maqolada huquqiy madaniyatning tarkibiy vositalari, asosiy yo'nalishlari va uni rivojlantirish bo'yicha davlat siyosatining va islohotlarining natijalari yoritib berilgan. Rivojlanish qonunlarining Yangi O'zbekistonda ma'rifiy jamiyatni barpo etish, xalq farovonligini oshirish va huquqiy tarbiyaning samaradorligini ta'minlashga yo'naltirilgan istiqbolli islohotlar mazmun-mohiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Huquqiy madaniyat, milliy dastur, mamlakat, taraqqiyot, jamiyat, davlat, islohot, siyosat, qonun, inson huquqlari.

**СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ ФАКТОРОВ ПОВЫШЕНИЯ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ В
ДЕМОКРАТИЧЕСКОМ ОБЩЕСТВЕ**

Аннотация

Данная статья посвящена социально-философскому анализу факторов повышения правовой культуры в демократическом обществе. Проанализировано значение Указа Президента Республики Узбекистан от 09.01.2019 г. No УП-5618 "О коренном совершенствовании системы повышения правосознания и правовой культуры в обществе" а также Постановления Олий Мажлиса Республики Узбекистан от 29.08.1997 г. No 466-I "О Национальной программе повышения правовой культуры в обществе". В этих нормативно-правовых актах освещается, что демократическое развитие страны, повышение правосознания и правовой культуры, возрастающая потребность в правовом образовании и воспитании как никогда ранее служат общественному прогрессу. Также в статье освещены структурные компоненты правовой культуры, основные направления и результаты государственной политики и реформ по её развитию. Раскрыта сущность перспективных реформ в Новом Узбекистане, направленных на построение просвещённого общества, повышение благосостояния народа и обеспечение эффективности правового воспитания в соответствии с законами развития.

Ключевые слова: Правовая культура, национальная программа, страна, развитие, общество, государство, реформа, политика, закон, права человека.

SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF FACTORS ENHANCING LEGAL CULTURE IN A DEMOCRATIC SOCIETY

Annotation

This article is dedicated to a socio-philosophical analysis of factors contributing to the enhancement of legal culture in a democratic society. The significance of the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. UP-5618 "On Fundamentally Improving the System of Raising Legal Awareness and Legal Culture in Society" dated 09.01.2019, and the Resolution of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan No. 466-I "On the National Program for Raising Legal Culture in Society" dated 29.08.1997 is analyzed. These normative legal documents highlight the democratic development of the country, the advancement of legal awareness and legal culture, the increasing need for legal education and upbringing compared to previous times, and how these factors serve social progress. The article also elucidates the structural elements of legal culture, its main directions, and the outcomes of state policies and reforms aimed at its development. It reveals the essence of prospective reforms in New Uzbekistan, which are directed towards establishing an enlightened society, enhancing the well-being of the people, and ensuring the effectiveness of legal education, in accordance with the laws of development.

Key words: Legal culture, national program, country, development, society, state, reform, policy, law, human rights.

Kirish. Yangi O'zbekistonda ma'rifiy jamiyatni barpo etish va buni amalga oshirish uchun avvalo, huquqiy ta'lim va tarbiya masalasiga e'tibor berish kundan kunga kuchayib, sayqallanib bormoqda. Sababi, bu orqali shubhasiz, huquqiy madaniyatning yuksalishi kuzatilishi va biz xohlagan ma'rifiy jamiyat yaratishimiz mumkin. Biz xohlagan ma'rifiy jamiyat huquqiy madaniyatli fuqarolardan iborat bo'lsa, yurt ravnaq topadi, mamlakat rivojlanadi. Bu bo'yicha demokratik jamiyatga asoslangan Yangi O'zbekistonimizda amalga oshirilayotgan islohotlarni tahlil qilishdan oldin huquqiy madaniyat tushunchasiga ta'rif berib o'tishimizni afzal deb bildik.

"Huquqiy madaniyat deganda, jamiyatning qonunchilik darajasi, mavjud qonunlardan aholining xabardorlik darajasi, fuqarolarning, mansabdor shaxslarning huquq normalariga rioya

qilishi va ularni bajarmagan shaxslarga nisbatan murosasiz bo'lishi tushuniladi"[1]. Huquqiy madaniyat - demokratik jamiyat yuksalishining muhim shartidir va shuningdek, demokratik jamiyatda huquqiy madaniyatni rivojlantirish dolzarb va muhim masalalardan biridir. Zero, O'zbekiston Respublikasi Inson huquqlari bo'yicha milliy markaz raisi, akademik Akmal Saidov ta'biri bilan aytganda: "Huquqiy demokratik davlat va adolatli fuqarolik jamiyati qurish jarayonida, avvalo, har bir fuqaroning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini shakllantirib borish asosiy va muhim vazifa hisoblanadi"[2].

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur maqola tadqiqotida "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida" 09.01.2019 yildagi PF-5618-sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni,

“Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish milliy dasturi to'g'risida” 29.08.1997 yildagi 466-I-sonli O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qarorining ahamiyati falsafiy-nazariy yondashuv, sistemali yondashuv, ma'lumotlar tahlili, taqqoslash usuli orqali tahlil etilgan. Huquqiy madaniyatni yuksaltirish omillari ham ijtimoiy-falsafiy tahlil qilinib, bunda O'zbekistonning demokratik va ijtimoiy rivojlanishi nuqtayi nazaridan baholandi.

Natijalar va muhokama. “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida” 09.01.2019 yildagi PF-5618-sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni hamda “Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish milliy dasturi to'g'risida” 29.08.1997 yildagi 466-I-sonli O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qarori bugungi kunda mamlakatimizda biz xohlagan ma'rifiy va demokratik jamiyatda huquqiy madaniyatning va uning ildizi bo'lmish huquqiy ongning naqadar muhim ekanligini ko'rsatadi.

Jamiyatda huquqiy ong va madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish bo'yicha qabul qilingan farmonga ko'ra demokratik jamiyatni qurish yo'lidagi qilinadigan ishlar quyidagicha belgilab berilgan.

“Birinchidan, “Jamiyatda qonunlarga hurmat ruhini qaror toptirish – demokratik huquqiy davlat qurishning garovidir!” degan hayotiy g'oyani mustahkamlash;

Ikkinchidan, “Yuksak huquqiy madaniyat — mamlakat taraqqiyoti kafolati” degan konseptual g'oya asosida aholining barcha qatlamlarini huquqiy savodxonlikka erishtirish;

Uchinchidan, jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish “shaxs — oila — mahalla — ta'lim muassasasi — tashkilot — jamiyat” prinsipi bo'yicha tizimli va uzviy tashkil etish;

To'rtinchidan, jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish konsepsiyasi bo'yicha vazirlik va idoralar rahbarlari tadbirlarning o'z vaqtida, to'liq va sifatli amalga oshirilishi uchun shaxsan javobgar bo'lishi ta'minlash;

Beshinchidan, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish sohasida muvofiqlashtiruvchi davlat organi etib belgilash masalalari har doimigidan ham ko'ra ko'rilishi shart bo'lgan va bajarilishi lozim bo'lgan chora tadbirlar qilib belgilandi”[3].

“Har qanday jamiyat, davlat ma'lum adolatni himoya etuvchi, huquqiy qonunlar asosida idora etiladigan, adolatsizlikka yo'l qo'yilmaydigan, qonun ustuvor bo'lgan adolatli jamiyat ta'limotini yaratishga, uni rivojlantirishga katta hissa qo'shadi” - degan buyuk mutafakkir Abu Ali Ibn Sino. Hozirgi vaqtda O'zbekistonning shiddat bilan o'sib, tobora rivojlanib borayotgan mamlakatga, inson, uning huquqlari, manfaat va erkinliklarini haqiqiy qadriyat deb biladigan demokratik, ijtimoiy-siyosiy va fuqarolik institutlariga ega bo'lgan mustaqil va suveren davlatga aylanishini ta'minlab bergan ko'plab hal qiluvchi omillarni misol qilib keltirish mumkin. O'zbekistonning mustaqil rivojlanish davrida nafaqat umume'tirof etilgan inson huquqlari va erkinliklarining butun kompleksini qonuniy mustahkamlagan barqaror huquqiy baza tashkil etildi, balki inson huquqlari sohasida inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilishga rioya etishni o'rnatuvchi tartib va mexanizmlar ham yaratildi”[4].

Demokratik jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish, taraqqiy ettirish uchun bevosita inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlovchi normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilish va qabul qilish asnosida ularni ijrosini bekami ko'st ta'minlash muhim shartli jarayonlardan biridir. Bundan tashqari, huquqiy ta'lim masalasi ham ko'ndalang qo'yilishi kerak bo'lgan masalalardan biri. Yoshlar orasida huquqiy ta'limni rivojlantirish orqali ham huquqiy madaniyat yuksalishi mumkin. Fuqarolar aynan olgan ilmi va bilimi evaziga madaniyatini yuksaltiradi. Zero, hamma muammolarning kaliti, yechimi – ta'limda.

Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish milliy dasturi bo'yicha ham demokratik jamiyatni mamlakatimizda jadallashtirish borasida ham qator ishlar qilindi va qilinyapti. Xususan, ushbu dastur bilan belgilab qo'yilgan masalalardan biri -

biz yuqorida belgilab o'tgan huquqiy ta'lim va tarbiya masalasi. Huquqiy ta'lim va tarbiyani yuksaltirish dasturning alohida yo'nalishlaridan biridir. Unga ko'ra, huquqiy tarbiya va ta'limni kuchaytirishning asosiy choralari quyidagilardan iborat:

“Birinchidan, davlat huquqiy tarbiya va ta'limning asosiy tashkilotchisi sifatida ta'lim va tarbiyaning usullari va vositalarini, bu faoliyat bilan bevosita shug'ullanayotgan muassasalar tuzilmasini muntazam ravishda takomillashtirib boradi, huquqiy tarbiya va huquqiy ta'limning muqobil tizimlarini shakllantirishga yordam beradi;

Ikkinchidan, aholi huquqiy madaniyatini oshirish borasida davlat tuzilmalari va jamoat birlashmalarining keng hamkorligini ta'minlash; ushbu faoliyatni muvofiqlashtirish, kechiktirib bo'lmaydigan va istiqboldagi vazifalarni aniqlash O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi va yuristlar jamoat birlashmalari faoliyatining eng muhim yo'nalishlaridan bo'lib qolishiga erishish;

Uchinchidan, huquqiy ta'lim va huquqiy tarbiyaning ularni maktabgacha tarbiya muassasalarida, umumta'lim maktablarida olib borilishini nazarda tutuvchi normativ va o'quv-uslubiy mezonlarni ishlab chiqish, tasdiqlash hamda yangi o'quv fanlarini joriy qilish;

To'rtinchidan, ta'lim va tarbiya muassasalariga daxldor bo'lmagan shaxslarning (ishchilar, xizmatchilar, uy bekalar, pensionerlar, harbiy xizmatchilar va boshqalarning) huquqiy tarbiyasi va huquqiy ta'limi tizimini takomillashtirish. Bu ishga davlat yuridik o'quv yurtlari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, ilmiy-tadqiqot institutlari, huquqshunos olimlar va boshqalarni jalb qilish;

Beshinchidan, yuridik o'quv yurtlarining moddiy-texnika negizini mustahkamlash.

Mamlakatda fuqarolik jamiyatini shakllantirish, siyosiy-huquqiy tizimni takomillashtirish sharoitlarida huquqiy madaniyatni yuksaltirishning yangi vositalari va usullarini joriy etish lozim”[5].

“Bundan tashqari huquqiy targ'ibot-tashviqot olib borish ishlari ham bir muncha yaxshilangan. Mahallalarda, joylarda malakali huquqshunoslar tomonidan tushuntirish ishlari olib borilmoqda. Qonun ijodkorligi faoliyatiga aholining keng qatlamini jalb etish maqsadida “Telegram” messengeridagi “Huquqiy axborot” kanalida maxsus “Qonunchilikka taklif” boti ishga tushirilgan. Mazkur bot orqali fuqarolardan minglab takliflar kelib tushadi va ko'rib chiqilib inobatga olinadi. Ushbu loyiha Prezidentimizning “qonunlarning bevosita ijodkori xalq bo'lishi kerak”, degan so'zlarining amalga tadbiriq etilishining ko'rinishidir. Huquqiy targ'ibot tashviqot sohasini yaxshilashga xususiy hissa qo'shgan davlat organlari va tashkilotlar modimlariga aholining huquqiy savodxonligini oshirishda ko'rsatgan xizmatlari uchun “Huquqiy targ'ibot ishlari a'lochisi” ko'krak nishoni ta'sis etildi. Yana huquqiy mavzularni tizimli va tahliliy yoritib berish hamda aholini qonunga hurmat ruhida tarbiyalashga doir teleko'rsatuvlar ko'lami kengaytirilmoqda”[6].

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, demokrtik jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirishning ijtimoiy-falsafiy xususiyatlari bevosita qabul qilinadigan qonunlar, amalga oshirilayotgan islohotlar va shuningdek huquqiy ta'lim va tarbiyani jadallashtirishda namoyon bo'ladi. Yangi O'zbekistonda qabul qilingan davlat strategiyalari va konsepsiya, dasturlari jamiyat siyosiy, huquqiy va ijtimoiy hayotini o'zgartirib, insonlar siyosiy tafakkurida kelajakka ishonch hissini shakllantirishda hamda biz xohlagan va xohlayotgan demokratik, ma'rifiy jamiyatni barpo etishda huquqiy madaniyatni yuksaltirish vazifasini ochiq oydin ko'rsatib berayotgani hech kimga sir emas. Islohotlar doirasida erishilayotgan yutuqlar va natijalar demokratik jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyat, huquqiy ta'lim va huquqiy tarbiyani rivojlantirish omillarini va sabablarini isbotlab beryapti. Bu kabi ishlarning amalga oshirilishi inson huquqlarini ta'minlashga, ularning huquqiy tarbiyasini o'sishiga, qisqa qilib aytganda, inson qadrini ulug'lanishiga xizmat qilayotir.

ADABIYOTLAR

1. Odilqoriyev X.T. Davlat va huquq nazariyasi. Darslik. – T.: “Adolat”, 2018. – 286 b.

2. Saidov A. Tojimonov U. Huquq nazariyasi. Darslik. - T.: "Adolat", 2001. - 22 b.
3. "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida" 09.01.2019 yildagi PF-5618-sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni // <https://lex.uz/ru/docs/-4149765>
4. <https://buxdu.uz/yangiliklar/2863/jamiyatda-huquqiy-madaniyatni-yuksaltirish-konsepsiyasi-asosida-yoshlarda-huquqiy-ong-va-odob-axloq-normalarini-shakllantirish/>
5. "Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish milliy dasturi to'g'risida" 29.08.1997 yildagi 466-I-sonli O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qarori // <https://lex.uz/ru/docs/-249352>
6. Hojiyev R.B., Muzaffarov U.I. "Huquqiy madaniyat tushunchasini vujudga kelishishi va rivojlantirishning asosiy vositalari" ilmiy maqola. – T.: "Central Asian Academic Journal of Scientific Research", ISSN: 2181-2489 VOLUME 2 | ISSUE 7 | 2022. - B.198